

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

на тему:

«Демократія як соціокультурний феномен: загальне та особливе»,
здобувача ступеня доктора філософії
Спірідонова Миколи Юрійовича
з галузі знань 03 – Гуманітарні науки
за спеціальністю «033 – Філософія»

1. **Актуальність теми дисертаційного дослідження** Спірідонова Миколи Юрійовича є значною мірою трансчасовою, притаманною всім часовим періодам і епохам, відколи з'явилися систематизовані та концептуалізовані уявлення демократію як спосіб функціонування суспільного буття і свідомості. В основі цієї апіорної актуальності лежить фактор соціокультурної зумовленості (навантаженості) уявлень про демократію – причому, йдеться не лише про рівень неспеціалізованої, масової свідомості, вплив на яку інерції соціокультурного стереотипізму не підлягає сумніву, а й про спеціалізований, академічний, теоретико-концептуальний рівень, оскільки соціокультурна дійсність здійснює латентний вплив на кожного члена суспільства – безвідносно до того, репрезентантом якого типу свідомості він є.

Іншими словами, специфіка концептуальних підходів знакових теоретиків демократії також істотно зумовлена соціокультурними пріоритетами того середовища, в якому відбувався перебіг їхньої життєдіяльності. Можна стверджувати, що ця концептуалістика так чи інакше, більшою чи меншою мірою, проте обов'язково нав'язана рельєфом смислів та ієрархією значень відповідного соціокультурного середовища.

Зазначена обставина створює низку закономірностей і колізій, які потребують ретельного осмислення – насамперед і в основному засобами соціальної філософії і філософії історії як теоретико-концептуального й методологічного підґрунтя для предметного оперування процесами і явищами, що відбуваються на загальносуспільному рівні та в траншчасовому вимірі. Передовсім ідеться про проблему недосяжності *консенсусного*, а в багатьох випадках навіть *конвенційного* сприйняття фундаментальних принципів і канонів демократії. Така проблема обумовлена соціокультурними відмінностями, що лежить в основі смисло-значенневих різнотлумачень явищ і процесів демократичної етиології.

Наступною за значущістю є проблема змістовних відмінностей траншчасового інваріанту демократії та її конкретно-історичних канонів, концептуальних пріоритетів і преференцій, зумовлених соціокультурною специфікою (яка, між іншим, навіть у межах одного суспільства в різні історичні епохи може відрізнитися в доволі широкому діапазоні). Ще одна дослідницька інтрига полягає в з'ясуванні, наскільки такі змістовні відмінності звужують чи розширюють (за принципом взаємодовнення і взаємопотенціювання) сукупний компендіум смислів і значень демократії.

Зрештою, актуальність теми дисертаційного дослідження є не лише траншчасовою – такі мегатренди сучасності, як постмодерн, глобалізація, неолібералізм і криза світопорядкових реалій, також значною мірою соціокультурно навантажені: вони є, з одного боку, факторами випробування демократії, а з іншого боку, самі випробовуються демократією на функціонально-інструментальну ефективність.

Усі ці аспекти все ще або знаходяться на периферії дослідницької уваги, або, будучи предметом спорадичних досліджень, не мають у своєму активі вагомих теоретико-концептуальних здобутків, тому потребують значних, комплексних і системних зусиль науковців суспільствознавчого профілю загалом, а фахівців у сфері соціальної філософії і філософії історії зокрема й насамперед.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота Спірідонова М.Ю. виконана в межах таких тем науково-дослідних робіт кафедри «Філософії» КНУБА: «Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі» (дата реєстрації 24.02.2021 р. Обліковий номер 0221U103916. Реєстраційний номер 0121U108850) та «Актуальні проблеми науки, техніки і архітектури» (дата реєстрації

21.03.2024 р. Обліковий номер 0224U002923. Реєстраційний номер 014U002523).

Дисертація повністю відповідає паспорту спеціальності 033 – Філософія.

3. Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні архітектоніки проблемних факторів, усунення яких визначає функціональну ефективність демократії як інструмента організації суспільної життєдіяльності. Змістовний стрижень наукової новизни утворюють наступні положення:

Вперше:

– концептуалізовано положення, відповідно до якого попри значну інтенсивність дослідницьких зусиль, скерованих на визначення змістовного інваріанта демократії, досягнення такої мети є малоімовірним з різних причин – насамперед із огляду на змістовну багатоманітність демократії та різнотлумачення з приводу питомого значення кожного зі змістовних елементів для функціонування системи демократії. Ще однією істотною причиною є принцип розвитку, відповідно до якого з часом уявлення про значущість різних компонентів демократії зазнає змін, перегляду і реструктуризації;

– обґрунтовано причинно-наслідковий зв'язок, згідно з яким досягнення функціональної дієвості демократії передбачає її онтологічний статус невід'ємної складової, атрибута і навіть імперативу культури світоглядної, бо лише в такому разі забезпечується автоматизм дії демократичних норм і процедур на рівні повсякденної спонтанності, латентності, автоматизмів і стереотипів;

– виявлено значущість такої унікальної функції демократичного процесу, як обмеження влади: саме в цій функції втілюється унікальна специфіка демократії, позаяк будь-який інший тип управління діє за принципом експансії – його метою є сама влада, влада як така, а не обмеження влади;

– концептуалізовано висновок із приводу того, що своєчасне й ефективне реагування на недоліки й зловживання є виразним концептуальним критерієм і своєрідним лакмусовим папірцем, засобом якого можна здійснювати коректне розмежування соціумів за ознакою їх відповідності канонам демократії.

Уточнено:

– аналітичний висновок про відсутність у дослідницькому середовищі консенсусу і навіть конвенціоналізму з приводу того, що слід вважати демократичним, якою є ієрархія значущості «демократичних опцій»? Іншими словами, говорячи про демократію, що саме мається на увазі? Чи розуміємо ми демократію як специфічний статичний і водночас універсальний стан, який має бути реалізований у процесі суспільно-політичного розвитку, чи може бути одразу декілька моделей демократії – не як теоретичних конструкцій?

– концептуальне положення про те, що тенденція «популістського спауму» призвела до наділення демократії невластивими їй функціями та інструментальними можливостями. Спекулятивний наратив демократії все більше перетворюється на інструмент інформаційного навіювання і пропагандистського маніпулювання, а наслідки таких процедур є безнадійно далекими від класичних канонів демократії, від ідеї демократії як влади народу, здійснюваної народом і в інтересах народу;

– аргументаційний вердикт, згідно з яким основною перевагою реалізації моделі партиципаторної демократії є високий рівень легітимності тих рішень, що приймаються за умови її застосування. Широка політична участь постає підставою легітимності як окремих рішень, так і державних інститутів у цілому, що, в свою чергу, має такі позитивні наслідки: а) підвищується рівень стабільності системи державної влади; б) формується ефективний механізм контролю за діями державних чиновників та окремих органів державної влади; в) мінімізується ефект бюрократизації в діяльності органів державної влади; г) підвищується ефективність державного управління за рахунок узгодження прагнень та інтересів громадян із діями органів державної влади;

– аналітичний висновок про доцільність семантичного і функціонального позиціонування демократії не як кінцевого стану, а як перманентний процес, тому будь-які недоліки демократії в принципі підлягають коригуванню за умов їх своєчасного виявлення й кваліфікованого, по-громадянськи відповідального реагування на них. На відміну від інших форм правління і суспільно-політичних процесів демократія спроможна вдосконалювати себе й ефективно розв'язувати свої проблеми за рахунок власних, іманентно притаманних процедур і механізмів. У цьому – фундаментальна перевага демократії, а вся інтрига зводиться до того, чи зможе суспільство ефективно використати багатоманітний інструментарій демократії.

Поглиблено:

– концептуальний засновок, відповідно до якого ефективна життєдіяльність суспільства є неможливою, якщо до участі в цьому процесі не долучаються широкі народні верстви, які шляхом політичної участі обирає для себе, по-перше, загальний напрям суспільного розвитку; по-друге, тих, хто здійснюватиме політичне управління, тобто ту чи іншу політичну еліту, партію тощо. В цьому сенсі демократична ідея є вимогою участі в процесі управління всіх, на кого це управління (влада) поширюється;

– тезу про те, що пізнавальний потенціал соціокультурного підходу тісно пов'язаний із відтворенням світоглядних пріоритетів за історично заданими лекалами, автоматизмами, ментальними схемами, стандартами і стереотипами. До переліку ключових елементів соціокультурної системи належить: а) знаково-символічна сфера; б) традиції та історична спадкоємність; в) сфера повсякденної спонтанності (стереотипи, автоматизми сприйняття дійсності, альтернатив і віртуальності); г) редукована й

рутинізована версія інтелектуальної історії; д) ціннісна ієрархія; ж) латентна світоглядна нормативістика, канони й табу; з) ментальність;

– положення про значущість адекватного розуміння демократії і явищ демократичної етиології, а саме: якщо з приводу феномена демократії створити неадекватне, тенденційне, демагогічне, популістське і т. п. враження, то індивідуальні й колективні зусилля будуть каналізовані за хибними й контрпродуктивними напрямками, які не мають нічого спільного зі справжніми проблемами, а відтак не можуть у принципі слугувати засобом досягнення мети розв'язання справжніх проблем як самої демократії, так і проблем суспільства, детермінованих недоліками прикладного застосування теоретичних засновків демократії;

– тезу, згідно з якою перспективи динамічного поступу демократії перебувають в істотній залежності від фактору демократичної культури як культивування демократичних принципів, цінностей, норм сприйняття реалій суспільної дійсності. На відміну від демократизму зовнішнього, який є формальним, формалізованим, декларативним, наративним, маніфестованим, пропагандивним, меморандумним тощо, демократизм внутрішній є іманентним, автентичним, успадкованим і засвоєним на рівні соціокультурних стереотипів світосприйняття й автоматизмів дій. Демократична культура – це демократизм внутрішній, так би мовити «зсередини». Саме цей внутрішній демократизм спонукає брати участь у виборах попри усвідомлення математично мізерної значущості кожного голосу, виходячи з міркувань, що без такої участі процедура виборів втрачатиме свою демократичність.

Набуло подальшого розвитку:

– концептуальне положення про демократію як не стільки детальне відтворення в суспільному житті певної теорії, а як своєрідної цільової мети чи ідеалу, до реалізації якого можна наблизитися різними шляхами. У цьому сенсі демократія постає постійним стимулом самовдосконалення суспільства і держави, а не репресивною за своїм змістом схемою чи матрицею, яка застосовується однаково й за однаковими правилами в будь-яких випадках, у будь-яких історичних, соціальних і культурних контекстах;

– теоретико-концептуальний висновок про те, що незнання специфіки соціокультурного середовища чи з різних причин неврахування, ігнорування соціокультурного контексту демократичного процесу прирікає такий процес на наслідки, які є далекими від очікуваних, а інколи й категорично несумісними з ними. Це призводить до ситуації подвійного негативізму: з одного боку, зазнає невдачі конкретно-історичний процес демократизації, з іншого боку, дискредитується ідея демократії в трансчасовому вимірі, девальвується її реноме як дієвого інструмента оптимізації всіх сфер суспільної життєдіяльності;

– концептуалізація інструментальної значущості, а в багатьох випадках навіть визначальності деліберативної демократії: саме з процедурними та аргументаційними опціями деліберативної демократії як дискусійної, комунікативної, дорадчої складової демократичної процесуальності пов'язані

перспективи зняття поширених у наш час інформаційних «фільтрів» у вигляді тенденційності, суб'єктивізму, міфологізму та неадекватного буттєвим реаліям стереотипізму.

4. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації визначається актуальністю, новизною і висновками здійсненого дослідження. Наукові положення дисертації слугують теоретико-методологічною основою для коректного розуміння соціокультурної детермінованості уявлень про демократію. Змістовна квінтесенція виконаного дослідження сприяє систематизації уявлень про демократію, про тісний корелятивний зв'язок між соціокультурною дійсністю та змістовною специфікою розуміння демократії, її інструментальних можливостей та функціонального покликання.

Одержані наукові результати надають сфері знань про соціокультурну детермінованість уявлень про демократію критеріальної виразності та аргументаційної переконливості. Вони підлягають коректній екстраполяції на етиологічно споріднені предметні сфери, а це означає, що їм притаманне універсальне методологічне значення. Висновки дослідження можуть бути використані для подальших наукових досліджень, у навчальних курсах із соціальної філософії та філософії історії, політології, соціології, культурології.

Дисертація містить науково обґрунтовані теоретичні результати, які мають істотне значення для галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

5. Особистий внесок автора полягає в тому, що сформульовані в дисертаційній роботі положення та висновки отримані внаслідок самостійного дослідження, а одержані наукові результати є самостійною науковою працею, у якій висвітлено власні ідеї та розробки авторки, що дали змогу виконати поставленні завдання. Робота містить теоретичні й практичні положення та висновки, сукупність яких кваліфікується як вагомий внесок у систематизацію уявлень про демократію як соціокультурний феномен і у визначення соціокультурної детермінованості уявлень про демократію. Основні положення та результати дисертаційної роботи одержані автором особисто, що засвідчується низкою одноосібних публікацій.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі філософії Київського Національного університету будівництва і архітектури, науковий керівник – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії КНУБА Чорноморденко І. В.

Розглянувши звіт подібності щодо перевірки на плагіат, зроблено висновок, що дисертаційна робота Спірідонова М. Ю. є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить плагіату та некоректних запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дисертація характеризується єдністю змісту та відповідає вимогам щодо її оформлення.

6. Перелік публікацій за темою дисертації За результатами досліджень опубліковано 12 наукових праць, у тому числі: 5 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б»; 2 статті у виданнях, що індексуються наукометричними базами Scopus та Web Of Science; 5 тез наукових доповідей в збірниках матеріалів міжнародних конференцій.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Спірідонов М. Ю. Демократія: між суб'єктивним ідеалом та об'єктивним фактом / М. Ю. Спірідонов. *Освітній дискурс : збірник наукових праць = Educational discourse : collection of scientific papers* / Голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2023. Вип. 47 (12). С. 40–52. (фахове видання України категорії «Б»).

2. Спірідонов М. Світоглядні пролегомени демократії. *Вища освіта України*. №4 (2023). С. 108–117. (фахове видання України категорії «Б»).

3. Спірідонов М. Ю., Чорноморденко І. В. Філософія функціональних основ демократії: делегування та вибір. *Політологічний вісник*, №91 (2023). С. 65–87. (фахове видання України категорії «Б»).

4. Спірідонов М. Ю. Демократія як соціокультурний феномен: єдність загального та особливого. *Культурологічний альманах*. Вип. 1, 2024. С. 66–72. (фахове видання України категорії «Б»).

5. Спірідонов М. Ю. Демократія як фактор світопорядкової динаміки. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. Вип. 1, 2024. С. 125–133. (фахове видання України категорії «Б»).

6. Taran, G., Chornomordenko, D., Bondarenko, N., Bohatyrov, D., & Spiridonov, M. (2022). The main aspects of teaching in the context of the development of the educational environment and culture at universities. *Revista Tempos E Espaços Em Educação*, 15(34), e17256. <https://doi.org/10.20952/revtee.v15i34.17256> e-ISSN 2358-1425 (Web Of Science).

7. Таран, Г., Чорноморденко, Д., Бондаренко, Н., Богатирьов, Д., Спиридонов, М., & Матвійв, В. (2023). СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РАМКАХ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(50), 468–476. <https://doi.org/10.55643/fcapter.3.50.2023.4073> (Scopus).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Спірідонов М. Ю. Вибори як важливий елемент філософії демократії. «Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі». *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ. 10-11 листопада 2023 року) Частина 1. К. : КНУБА, 2023. С. 203–206.

9. Спірідонов М. Ю. Уроки розвитку демократії в Україні. *Сучасна Українська політика: актори, інститути, процеси. Матеріали Всеукраїнської відкритої науково-практичної конференції* (м. Київ, 9-10 листопада 2021 р.).

Київ : Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України. С. 26–31.

10. Спірідонов М. Ю., Чорноморденко І. В. Медіапростір України: виклики сьогодення крізь призму наукового дискурсу. *XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання»*, м. Харків 10-11 грудня 2021 р. С. 13-14.

11. Спірідонов М. Ю., Чорноморденко І. В. Методологія електронного голосування в Україні у контексті сучасної гуманітаристики. *Гуманітарний дискурс у перспективі XXI століття: методологічні засади. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* 5-6 листопада 2021 р. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. С. 79–81.

12. Спірідонов М. Ю., Чорноморденко І. В. Філософський аналіз демократії: історія і сьогодення. *Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12-13 листопада 2021 року). Частина 1. К. : КНУБА, 2021. С. 150–153.

ВВАЖАТИ, що дисертаційна робота Спірідонова М.Ю. «Демократія як соціокультурний феномен: загальне та особливе», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам пп. 5, 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та відповідає напрямку наукового дослідження освітньо-наукової програми КНУБА зі спеціальності 033 – Філософія.

РЕКОМЕНДУВАТИ:

1. Дисертаційну роботу «Демократія як соціокультурний феномен: загальне та особливе», подану Спірідоновим Миколою Юрійовичем на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 – Філософія, до захисту.

2. Головою спеціалізованої вченої ради призначити:

– доктора філософських наук, професора Гоцалюк Аллу Анатоліївну, професора кафедри філософії Київського національного університету будівництва і архітектури;

Рецензентом призначити:

– кандидата політичних наук, доцента Згурську Валентину Леонідівну, доцента кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури;

Опонентами призначити:

– доктора філософських наук, старшого наукового співробітника Самчука Зореслава Федоровича, головного наукового співробітника відділу політичної культури та ідеології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України;

– доктора філософських наук, доцента Свириденка Дениса Борисовича, професора кафедри методології науки та міжнародної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

– доктора філософських наук, професора Муляра Володимира Ілліча, професора Поліського національного університету.

Рішення прийнято одногосно (за – 11, проти – немає, утримались – немає).

Головуючий розширеного засідання кафедри
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії КНУБА

К.М.Покотило

Секретар розширеного засідання кафедри
кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії КНУБА

Г.П.Таран